

سازشناسی

محمد تقی مسعودیه

سروش

تهران ۱۳۹۸

شماره ترتیب انتشار: ۳ / ۱۴۵۶

فهرست مطالب

۲۳۷	فهرست سازها	۷	مقدمه
۲۴۱	فهرست تصاویر سازها	۹	فصل اول چگونگی پیدایش ساز
۲۴۵	فهرست اعلام سازندگان سازها	۱۱	فصل دوم سیستماتیک (گروه بندی) سازها
۲۵۱	فهرست اعلام آهنگسازان	۱۳	سیستماتیک سازها در رسالات و نسخ خطی فارسی در زمینه موسیقی
۲۵۹	فهرست اعلام سایرین	۱۷	سیستماتیک سازها در انتشارات سازشناسی قرن اخیر
		۱۹	فصل سوم سازهای ایدیوفون
		۳۵	فصل چهارم سازهای ممبرانوفون
		۴۷	فصل پنجم سازهای آئروفون
		۶۱	سازهای بادی دارای قمیش واحد یا ساده
		۷۵	سازهای بادی دارای قمیش مضاعف یا سازهای فامیل اوبوا
		۹۳	سازهای بادی برنجی
		۱۲۵	سازهای بادی دارای کلاویه
		۱۴۳	فصل ششم سازهای کوردوفون
		۱۵۷	سازهای کوردوفون کلاویه دار، تاریخچه تکامل کلاویه
		۱۷۳	سازهای کوردوفون رده عود
		۱۹۳	سازهای کوردوفون رده هارپ
		۱۹۹	سازهای کوردوفون آرشه‌ای

چگونگی پیدایش ساز

خود می‌زند، اولین مبانی پیدایش ساز را شکل داده است. بی‌شک زمان طولانی طی شده تا پایکوبی و زدن به اعضای بدن به طور آگاهانه به منظور ایجاد صوت اعمال شود. در این ارتباط لازم به یادآوری است که برخی از اقوام بدوی مثل ودا در سری لانکا و پاتاگونی‌ها (Patagonian) در آرژانتین نه فقط هیچ گونه سازی ندارند بلکه حتی به دست زدن و پایکوبی نیز آشنا نیستند.

کوبیدن و دست زدن معمولاً بدون شرکت آواز غیر قابل تصورند. مرحله بعدی تکامل ساز بهره‌گیری از وسایل طبیعی است. ملاحظه طبیعت باعث شناخت آن می‌شود و شناخت طبیعت موجب می‌شود که از آنچه ملاحظه شده تقلید و به آن بها داده شود. انعطاف نخی باریک از پوست درخت بر سطح زمین به کهن‌ترین نوع ساز زهی تحقق می‌بخشد. فلوت استخوانی یا لوله‌ای به سازهای بادی شکل می‌دهد. لوله چوبی مخصوص اعلام، جدّ سازهای بادی برنجی به حساب می‌آید.

مآخذ

Chardin: *Voyages de M. le Chevaliter Chardin en Perse*. Amsterdam, J.-L.deLorme, 17, t.II.p.115.

Sachs, Curt: *The History of Musical Instruments*, London, 1968.

Schaeffner, Andre: *Origine des Instruments de Musique, Intrduction ethnologique a l'histoire instrumentale*. Paris, 1968.

— : *Genese des instruments de musique*.

Encyclopédie de Pleiade. Histoire de la musique. Paris, 1960, t. I, pp. 76- 117.

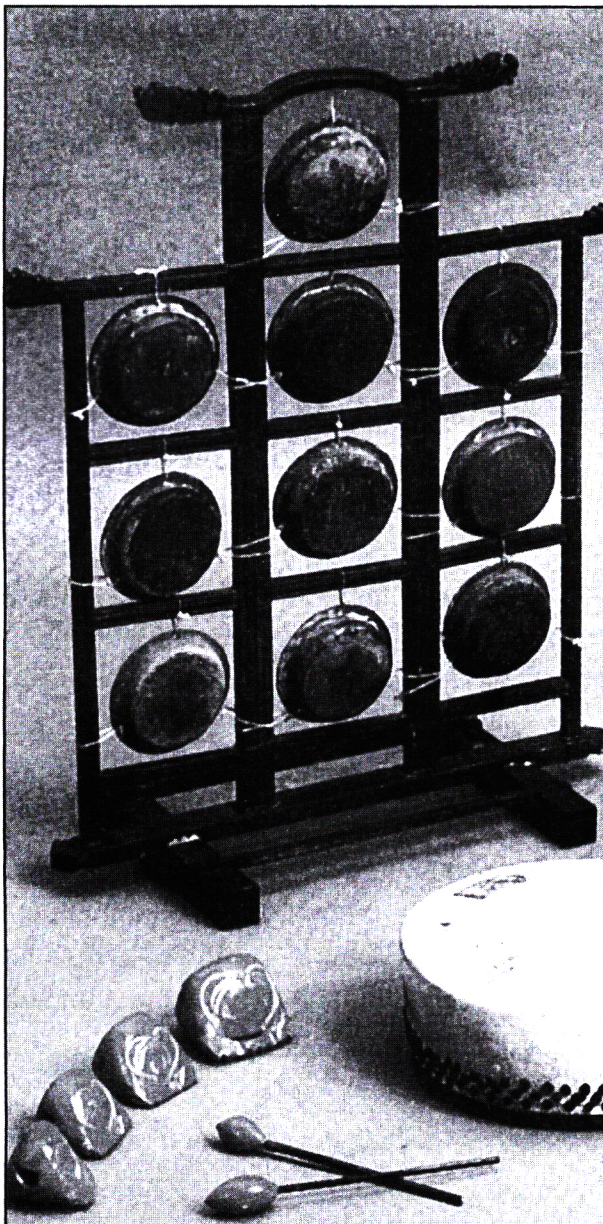
Valentin, Erich: *Handbuch der Musikinstrumentenkunde*. Regensburg, 1954.

تقریباً در همه نظریات ارائه شده کوبیدن به اعضای بدن و پایکوبی عنوان می‌شود. از همه جامع‌تر نظریه آندره شِفِنر است. این نظریه خود سیستماتیک (گروه بندی) سازها را در بر دارد.

بدن انسان و زمین اولین امکانات مورد استفاده در قالب انواع وسایل کاملاً بدوی در چگونگی پیدایش ساز به شمار می‌آیند. زدن به اعضای مختلف بدن نزد قبایل، اقوام و ملل زیادی رایج است. از جمله قوم ودا (Vedda) در سری لانکا به پایین کمر خود می‌زنند. زدن به شکم گویا در چین قدیم متداول بوده است. در یونان قدیم از پشت و بالای ران بدین منظور استفاده می‌شده است. دست زدن تقریباً در همه دنیا معمول است. دست زدن به دو صورت عملی می‌شود؛ دستها یا کاملاً صاف به هم زده می‌شوند یا این که موب و توخالی‌اند. رویه اخیر بیشتر جنبه آرکستری دارد. شوالیه شاردن در سفرنامه خود از بشکن زدن صحبت می‌کند. او می‌نویسد، بشکن به قدری صدای قوی می‌دهد که گویی بشکن زنها استخوان یا قاشقک (کاستنیک) در دست دارند. علاوه بر این لازم است از سینه‌زنی ایام محرم و به خصوص روزهای تاسوعا و عاشورا و سایر مراسم عزاداری یادآوری شود. غیر از زدن به اعضای بدن، کوبیدن پاها به زمین نیز بدوی‌ترین وسیله ایجاد صداست. اهمیت زمین در اینجا نیز حائز یادآوری است. جهش‌های روی زمین باید آن قدر بلند باشند تا علفها و محصولات برویند. از این رو می‌توان اذعان کرد که پیدایش موسیقی سازی در پایکوبی به حساب می‌آید و نه در دست زدن.

کورت زاگس در پاسخ این سؤال که چه انگیزه بشری موجب تکامل سازها شده است، معتقد است که اصولاً هر موجود زنده تهیج را با تحرک بیان می‌کند. بشر به تنهایی قادر است تحرکات ناشی از هیجانات را نظم داده و هماهنگ کند. تنها انسان است که از احساس ریتمیک آگاهانه برخوردار است. بشر بدوی کاملاً بی‌اطلاع بوده‌است که هر گاه بر زمین می‌کوبد یا به اعضای بدن

سیستماتیک (گروه بندی) سازها

قدیمی ترین سیستماتیک سازها به دو فرهنگ کهن چین و هندوستان تعلق دارد. چینی‌ها پیوسته ۸ صدای مختلف را نسبت به هم متمایز ساخته‌اند و معتقدند که برای ایجاد این اصوات، طبیعت ۸ وسیلهٔ ایجاد صوت در اختیار دارد، به نحوی که بر اساس آنها می‌توان همهٔ اصوات را طبقه‌بندی کرد. این ۸ وسیله ایجاد صوت عبارتند از: پوست حیوانات، سنگ، فلز، گل پخته (سفال)، ابریشم، چوب، نی، کدوی غلیانی. قدما سازهای ویژه‌ای داشته‌اند، به گونه‌ای که هر کدام از آنها صدای یکی از وسایل هشتگانهٔ فوق الذکر را دارا بوده است:

صوت ناشی از پوست به وسیلهٔ طبل، صوت ناشی از سنگ به وسیله کینگ (k'ing) (لیتوفون)، صوت ناشی از فلز به وسیله زنگ، صوت ناشی از گل پخته (سفال) به وسیله هیون (hiuen) یا hsüan (اوکارینای کهن چینی)، صوت ناشی از ابریشم به وسیله کین [ch'in] k'in (سیتیریاپسالتریوم چینی)، صوت ناشی از چوب به وسیله یو (yu) یا چو (čü) (چوبدست دنداندار)، صوت ناشی از نی به وسیلهٔ فلوت یا کوان (kuan یا koan) (tzö) (شالمه یا ابوای چینی)، صوت ناشی از کدوی غلیانی به وسیله شنگ (šeng).

در فرهنگ کهن هندوستان طبقه بندی سازها بر اساس موارد استفاده آنها در ناتاکا (nāṭaka) صورت می‌پذیرد. ناتاکایعنی نمایش توأم با موسیقی. ناتاکا به وسیله یک قطعه موسیقی با چهار گروه از سازها ارائه می‌شود:

تاتا (tata) سازهای زهی، آواندها (avanaddha) یا پاتوشکارا (paus̥kara) انواع طبل، گهانا (ghana) یا تالا (tāla) سازهای کوبی با بدنهٔ سفت، سوشیرا (sušira) یا وامشا (vaṃśa) سازهای بادی.